

Posudek disertační práce Ondřeje Kopečného

Disertační práce Ondřeje Kopečného s názvem „*Od životní úrovně ke kvalitě života: posuny v posuzování a měření rozvoje společnosti po krizi z roku 2008 a jejich promítnutí do politických strategií západních států*“ pečlivě a systematicky na základě rozboru rozsáhlé literatury a veřejné debaty studuje nelehké a velice rozsáhlé téma.

Ondřej Kopečný si klade si otázku, zda dramatické události z podzimu 2008 vedly k významnější změně západní společnosti a jejích institucí, jak mnozí experti, politici i společenské osobnosti na počátku krize očekávali.

Problematiku společenských a ekonomických změn v krizovém a pokrizovém vývoji sleduje z institucionální perspektivy. Na základě studia strategických dokumentů, knih a sborníků publikovaných po krizi a částečně též z článků otištěných ve světových médiích poukazuje na změny, kterými zkoumané instituce v daném období procházely. Ve své analýze využívá východiska teorie institucionální změny, která ve své hypotéze obecně předpokládá, že čím hlubší otřes krize způsobí, tím větší nejistotu o správnosti dosavadních východisek může vyvolat, a tím větší prostor otevírá pro jejich redefinici.

Výchozí institucionální úhel pohledu na příčiny, průběh a dopady krize je důležitý, avšak z hlediska výzkumníka poněkud nevděčný. Předpokládá studium oficiálních materiálů jednotlivých institucí a navazující literatury. Často se setkává s obecnými a dosti abstraktními záměry a reakcemi institucí, které lze sice zaznamenat, popsat a uvést do souvislosti v čase i prostoru, což autor činí pozorně a důsledně. Výchozí materiál však neumožňuje hlubší analytický rozbor činnosti institucí. Navíc ještě v mezinárodním kontextu.

Ondřej Kopečný dospívá k závěru, že na studiu krize nemusí být nejdůležitější to, nakolik se společnost dokázala vyrovnat s jejími dopady, ale zda byla schopna reagovat na její příčiny a tím snížit riziko, že se bude krize znovu opakovat.

Celá rozsáhlá disertační práce je členěna do čtyř kapitol. První kapitola zajímavě shrnuje celou řadu poznatků o kvalitě života a jejím výzkumu. Poukazuje na filozofická východiska, která podmiňují způsob zkoumání kvality života. Autor ukazuje, jak je možné kvalitu života měřit a jak interpretovat výsledky tohoto měření. Vysvětluje, proč je kvalitu života možné pojímat jako důležitý cíl veřejné politiky. Indikátory kvality života mohou podle autora najít důležité využití při formulaci veřejných politik a při politickém rozhodování.

Druhá kapitola je věnována teoretickým východiskům práce. Autor popisuje hlavní ideová a normativní východiska, jež charakterizují přístup ke kvalitě života a rozvoje v západních zemích. Podrobně se zaměřuje na roli institucí ve společnosti a dynamiku jejich změn. Pod označení „instituce“ autor zahrnuje jak pravidla, tak normy, kulturu, události a zkušenosti dané specifickým historickým, sociálním a ekonomickým vývojem i ideje, kódy a způsoby komunikace (s. 90).

Třetí kapitola objasňuje metody, které autor při zkoumání změny v pojetí kvality života po krizi z roku 2008 použil, a zdroje, z nichž vycházel. Pro analýzu institucí, u kterých zkoumá obsah, respektive definici kvality života, používá kvalitativní metodu pro analýzu diskuse a dokumentů souvisejících s kvalitou života a s rozvojem. V případě analýzy společenských postojů zkoumá data o subjektivní kvalitě života a využívá metody kvantitativní. Jak sám zmiňuje, usiluje o ukotvení výzkumu v konstruktivistickém proudu teorie institucionalismu (s. 90)

Čtvrtá kapitola je konkrétní analýzou krize z roku 2008. Sleduje, jak se změnila definice, cíle a způsoby měření kvality života po krizových událostech z roku 2008. Následuje část nazvaná „Analýza preferencí“, která se zaměřuje na základě dat výzkumu *European Quality of Life Survey* na celkovou spokojenost s kvalitou života a na analýzu zvolených dílčích dimenzí kvality života. Zahrnuje období 2003 – 2016. Při svém rozboru autor prostudoval 461 indikátorů dílčích dimenzí kvality života. Jednotlivé kroky analýzy podrobně charakterizuje. Usiluje přitom o srozumitelné a názorné zobrazení výzkumných výsledků.

Značnou pozornost věnuje autor vyjasnění pojmu „krize“. Výchozí teorie institucionalismu charakterizuje krizi jako příležitost, kdy může dojít k zásadní proměně společenských zájmů, a tím i společenských institucí. Krize narušuje konzistenci mezi definicí problému, mezi cíli a mezi nástroji. To vytváří tlak na legitimitu ideových a normativních východisek (paradigmatu), z nichž institucionální uspořádání vychází. Ke změně institucionálního uspořádání přitom nedochází pouze v důsledku selhání institucí naplňovat dosavadní zájmy a cíle, ale rovněž kvůli proměně preferencí, které společnost považuje v souvislosti s kvalitou života a s rozvojem za důležité. *„Krizi z roku 2008 je třeba vnímat jako výsledek systému založeného na špatných (někdo by řekl nemorálních) předpokladech, jež však do velké míry reagovaly na společenskou poptávku. Instituce sledovaly cíle, jako deregulaci finančního sektoru či liberalizaci obchodu, částečně proto, aby naplnily zájem společnosti, jímž bylo mít se neustále lépe“*, uvádí autor (s. 70).

Výsledky analýzy institucí ukazují, že i po krizi je nadále považován za hlavní podmínku rozvoje západních zemí ekonomický růst. Došlo jen k dílčímu posunu ve větším důrazu na rovnoměrnější distribuci přínosů růstu a ve větší pozornosti dopadům růstu na životní prostředí.

Analýza preferencí ukázala, že krize neoslabila vztah mezi ekonomickými faktory a subjektivní kvalitou života, ale naopak jej posílila. Materiální blahobyť je tak v západních zemích po krizi nezbytným předpokladem kvalitního života ještě větší měrou. Autor dochází k závěru, že krize z roku 2008 nevedla k zásadní (paradigmatické), ale jen dílčí (parametrické) změně v posuzování a měření kvality života. (s. 5). Z probraných analýz podle autora rovněž vyplývá, že krize v západních zemích zvýšila nerovnosti v kvalitě života. Ukazuje se také, že osobní situace má na kvalitu života větší vliv než situace ve společnosti. Tedy, že mikro-determinanty kvality života jsou významnější než makro-determinanty.

SHRNUTÍ

Celkově je třeba ocenit, že autor vzal na sebe nelehký úkol prozkoumat širokou problematiku kvality života na pozadí závažné ekonomické krize. Zpracoval velké množství literatury a výzkumů, které problematiku většinou nahlížíjí dílčími přístupy, pomocí dat různé kvality a hloubky. Poskytl o těchto zdrojích pečlivý přehled, různá stanoviska vzájemně konfrontoval. Ve své analýze důsledně postupuje krok za krokem. Objasňuje podrobně teoretická východiska svého institucionálního přístupu a dodržuje je v průběhu celé práce.

Práce Ondřeje Kopečného je bohatá množstvím prostudovaného materiálu a jeho utříděním. Značná je didaktická hodnota práce: ke svým obecným východiskům se autor v konkrétních analýzách vrací a na příkladech je ilustruje. Utřídění zkoumané problematiky věnuje velkou pozornost. Poznatky proto názorně shrnuje ve schématech, grafech a přehledných tabulkách.

Svým založením autor tíhne k objektivistickému pohledu na společnost. Vazbu příčina – důsledek hledá v relativně krátkém období a rád by prokázal (například v použití regresní analýzy) zřetelné kauzální vztahy. S institucemi jako klíčovou jednotkou analýzy to však není snadné. Nepřekvapí proto, že vstupní hypotéza o proměně institucí v situaci krize se potvrzuje jen dílčími a možná i časově omezenými posuny.

Při studiu práce se zdá, že od původní jednoduše znějící hypotézy se autor v důsledku analýzy konkrétních údajů mírně odklání a uvědomuje si nejen multidimenzionalitu kvality života a rozdílné stupně vývoje národních západoevropských společností, ale i socio-kulturně podmíněné diferencované vnímání sociální reality. Je to právě socio-kulturně podmíněná subjektivní interpretace objektivních podmínek, která určuje jednání různých společenských skupin, ovlivňuje hodnotové a postojevé motivační struktury.

Tlak na změnu institucí jde mnoha směry, je rozložený v delším časovém období, neprobíhá přímočaře, ale bývá složitě zprostředkován. Navíc, jak autor sám cituje, „*shoda na tom, co je pro kvalitní život nutné, musí podle Sena vzniknout v otevřené, veřejné a demokratické diskusi*“ (s. 29). A když cituje Easterlinův koncept sociální komparace, poukazuje správně na to, že *lidé v chudších zemích vykazují stejnou, někdy dokonce vyšší úroveň spokojenosti než v zemích bohatých. Je to dáno tím, že normy a očekávání, na jejichž základě jedinci hodnotí svoji kvalitu života, nejsou konstantní, ale mění se s ohledem na souvislosti*. Jinými slovy by se chtělo dodat, že v bohatých západoevropských zemích mohou být činitele relativní deprivace důležitější než méně výrazné činitele deprivace absolutní.

Zde se do hry dostává cílená aktivita společenských aktérů, problematika referenčních skupin, komunikačních rámců. To však již stojí mimo vytčený cíl práce.

Disertační práce Ondřeje Kopečného je solidně zpracovanou inspirující studií, která otevírá řadu otázek i v kontextu současné covidové krize. Pro ilustraci jen dva citáty:

„Nejistota ohledně ekonomického vývoje ovlivňovala spokojenost lidí více než reálné zhoršení podmínek. Tento výsledek lze interpretovat tak, že lidé se dokázali vypořádat snadněji s nepříznivou realitou než s nejistotou ohledně budoucího vývoje.“ (s. 78)

„Kvalitní užší vztahy (rodina, přátelé, sousedé) a širší vztahy (dobrovolnictví, donátorství a účast ve volbách), dokážou velmi efektivně tlumit negativní dopady krize na subjektivní kvalitu života.“ (s.79)

Ve svém rozboru autor správně konstatuje, že výzkum kvality života a subjektivního pocitu štěstí v České republice teprve čeká na své odborné zpracování a náležitou veřejnou diskusi. Koncept kvality života dnes není využíván při formulaci, implementaci či hodnocení politik. Cíle udržitelného rozvoje a kvality života proto nejsou vnímány jako důležitá nadresortní agenda.

Změna tohoto stavu je žádoucí a aktuální. Disertační práce Ondřeje Kopečného je k tomu cenným příspěvkem.

Autor ve své dizertační práci prokázal schopnost samostatné tvůrčí práce a dobrou znalost studovaného tématu.

Disertační práce Ondřeje Kopečného je solidním dílem a doporučuji její přijetí.

Po úspěšném obhájení práce doporučuji udělit uchazečovi titul Ph.D.

Jan Hartl

V Praze dne 16. února 2022